

THONET előtt és után

BÉCSI KIÁLLÍTÁS A HAJLÍTOTT BÚTOR TÖRTÉNETÉRŐL I.

2019. december közepétől 2020. április közepéig a patinás bécsi Museum für angewandte Kunst (népszerű nevén: MAK) az elmúlt két évszázad legnagyobb hatású bútorzatának kiállítását rendezte meg Sebastian Hackenschmidt és Wolfgang Thillmann kurátorok vezetésével *Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign* címmel. A hajlítottfa bútor, vagy ahogyan a legszelebb körökben egyszerűen csak –

pontatlanul, de voltaképpen méltán nagyvonalúan – nevezik: a Thonet, reprezentatív darabjai együtt voltak láthatók az előzményekkel, az egykori versenytársak, valamint számos követő különösen színes munkáival. Mindezt a századokon átívelő eredmények sokaságához mérten nem túl nagy méretű kiállítóterben, sokirányú jelentőségét illetően pedig igen visszafogott, szerény tálalásban mutatták be. A tárlat legfeljebb egy tanulmányi

Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign című kiállítás (részlet)

Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design (exhibition photo)

Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019–2020

© MAK, fotó: Georg Mayer

raktár benyomását keltette, ahol a szemmagasság alatt elhelyezett anyagban a nagyszámú, élénkpiros tűzvédelmi poroltó volt a domináns. Az általános tájékozódás után, már a tárgyakra fókuszálva viszont egy kincstárban érezhette magát a figyelmes látogató. Az eredeti művek értékeinek mélyebb értését pedig a kurátorok által írt és Christoph Thun-Hohenstein és Sebastian Hackenschmidt szerkesztésében készült, a témát sokféle tágító, sokféle módon vizsgáló kétnyelvű – német és angol – gazdag katalógus segítette elő.¹

Samuel GRAGG: Rugalmas szék | Samuel GRAGG: Elastic chair
Boston, 1808, természetes kőris, dió
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

Ezzel a rendezvénnyel a MAK a pontosan kétszáz évvel korábban, 1819-ben, a Rajna menti Boppardban apja műhelyét átvevő Michael Thonet indulására emlékezett, és tisztelgett életműve előtt.² Abban az évben és onnan indult a fiatal asztalos csodálatra méltó pályafutása, amelynek hosszú, kemény fejlesztőmunkával elért csúcspontján, negyven év múltán – 1859-ben – megszületett a világ legnagyobb példányszámban gyártott, máig legismertebb bútora: a *14-es számú szék*. Majd pedig létrejött egy óriási bútorgyártó vállalat, amely fénykorában szinte az egész világ számára termelt, és amely 160 év, két világháború pusztításai és sok-sok társadalmi, gazdasági és kulturális változás után ma is működik, folytatja alapvető tevékenységét;

sőt élő, széles körű hatását tanúsítja a bemutatott színes kortárs műtárgyanyag.³ Tanulságos tehát mélyebben megismernünk fejlődéstörténetét.

August THONET: Demonstrációs szék. Kivitelezés: Gebrüder THONET
August Thonet: Demonstration chair. Manufacturer: Gebrüder THONET
Bécs, terv: 1866, bemutatva az 1867. évi párizsi világiállításán,
két bükktrüdből hajlítva
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

Az egykor forradalmi eredmények ugyanis nem előzmények nélkül születtek meg sem műszaki, sem formai, sem társadalmi vonatkozásban. Az ipari forradalom nyugat-európai kezdeteivel, a holland, angol, majd a francia forradalomban is győztes polgárság megerősödésével és létszámának megnövekedésével egyre feszítőbb igény lett a mind nagyobb számú, jól használható és megfizethető polgári bútorzatra – előbb az otthonokban, majd a sokasodó közösségi épületekben: intézményekben, szállókban, kávéházakban. A neoklasszicizmus, majd a biedermeier megjelenésével és elterjedésével voltaképpen a követendő és továbbfejleszhető formák is kéznél voltak a görög kultúra híres székétől, a *klišmosztól* kezdődően az etruszk mintáig, ahogyan a kezdeményező nyugat-európai és amerikai mesterek – a belga Jean-Joseph Chapuis (1765–1864) és az amerikai Samuel Gragg (1772–1855) műbútorasztalosok, valamint a német Karl

Friedrich Schinkel (1781–1841) építész, festőművész – munkái egyaránt jól mutatják. Bár érthető, hogy a kiállítás szervezőinek és rendezőinek elsősorban a Thonet cég elvitathatatlan nagyságának és a MAK kitűnő bútorgyűjteményének bemutatása volt a célja, mindazonáltal az előzmények feltárása érzékelhetően visszafogottabb maradt a kiállításban és a katalógusban egyaránt, mint a vállalat későbbi hatásának vizsgálata. A 18. század elejének ismeretlen mesterek együttes munkájával kialakított – és máig élő – nagy angol–amerikai alkotása: a *Windsor-szék*⁴, valamint a kétségtelenül és közvetlenül élenjáró Chapuis és Gragg 19. század eleji – már 1803 és 1810 között készült – hajlított székei azonban megítélésem szerint további figyelmet érdemeltek volna, hiszen évtizedekkel megelőzték Michael Thonet korai kísérleteit. Ráadásul Gragg finoman hajlított, natúr és festett diófa bútorairól már frissebb és pontosabb irodalom olvasható a katalógusban közöltekénél az interneten.⁵ Mindenesetre egy igazán szép műve látható volt a teremben, ellentétben a hiányzó 18. századi angol megoldásokkal.

Michael Thonet 1830 körül kezdett foglalkozni vékony bükkfa csíkok összeragasztásával és hajlításával.

1830 és 1836 között alkotta az úgynevezett *Boppardi laminált székeit* enyves fürdőben főzött és hajlított faelemek alkalmazásával, késő biedermeier stílusban. Az elkövetkező évek során sikertelenül próbálkozott eljárásának szabadalmaztatásával Poroszországban, Franciaországban és Nagy-Britanniában is. Végül 1842 nyarán Bécsben járt sikerrel, Metternich osztrák kancellár figyelmétől kísérvé, ahová az év végén el is költözött családjával együtt.⁶ Azonban a bécsi ipartestületek először nem támogatták önálló vállalkozás iránti kérelmét, és anyagilag sem volt még képes megalapítani azt. Ezért más cégekkel dolgozott együtt. Közülük a reprezentatív Liechtenstein-palota számára (1843–1849) Carl Leistlerrel együttműködve végzett nagyszabású berendezési munka a legjelentősebb, amelynek elegáns neorokokó stílusú terveit a brit Peter Hubert Desvignes⁷ készítette. Itt nagy sikerrel alkalmazhatta új hajlítási eljárását mind parkettáinál, mind ülőbútorainál. Különösképpen a tömör és laminált paliszanderből gyártott, háttámlájukról kígyóvonalúnak nevezett, karcsú, minden vonalában finoman hajlított, magas fokú formai és technikai tudást mutató székek (*Schlangensessel*) váltottak ki osztatlan elismerést.

Michael THONET: 1-es számú szék két változata. Kivitelezés: Gebrüder THONET

Michael THONET: Two variants of chair No. 1. Manufacturer: Gebrüder THONET

Bécs, 1850; kivitelezés: 1881 körül (balra), 1861 körül (jobbra); mindkettő természetes bükk, nádazva

Forrás: Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: *Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign / Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design.* Hrsg. / Eds. Christoph Thun-Hohenstein – Sebastian Hackenschmidt. Basel, 2019. 93.

Peter Hubert DESVIGNES – Michael THONET: Támlás szék a Liechtenstein-palota számára (balra) és Michael THONET: Támlás szék a Schwarzenberg-palota számára. Kivitelezés (mindkettőnél): Michael THONET | Peter Hubert DESVIGNES – Michael THONET: Backed chair for the Liechtenstein Palace (left) and Michael THONET: Backed chair for the Schwarzenberg Palace. Manufacturer (of both): Michael THONET

Bécs, 1844–1849, paliszander pálcaköteg, kárpitozva; Bécs, 1850 körül, természetes és rétegelt bükk, nádazás

Forrás: Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: *Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign / Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design.* Hrsg. / Eds. Christoph Thun-Hohenstein – Sebastian Hackenschmidt. Basel, 2019. 92.

E munka után végre önállósult, és a Liechtenstein-palota-féle székeknek a Schwarzenberg-palotába szállított egyszerűbb változatával 1849–1850-ben beindította saját vállalkozását – régi tervének, a sorozatgyártású hajlított bútornak a megvalósítására. Ebből a típusból – az elülső két láb vonalának és az ülőkerethez csatlakozó jellegzetes díszítésének szolidabb megoldásával – alakult ki a szériatermelését indító *1-es számú szék*.⁸ Utána már egymás után sorjázta a nagy változatosságuk miatt csak számozott bútortípusok, amelyek közül a következő évben megjelent *4-es számúnak* már magyar vonatkozása is volt. A pesti *Angol Királynő Szálló* – Hild Józsefnek, a reformkori Pest legjelentősebb építésének tervei nyomán történt 1850–1851. évi újjáépítését követően – adott nagyobb megrendelést az akkor indult cégnek.⁹ Utána a híres bécsi *Café Daum* messze ható berendezése következett, majd felgyorsultak az események; egyre jelentősebb megbízások érkeztek, egyre fontosabb bemutatókon és megmérettetéseken vett részt. Így szerepelt az első, 1851-es londoni világkiállításon (majd a soron következőkön is), valamint újabb, teljesebb érvényű szabadalmat

adott be (az addigi, síkban történő hajlítással szemben háromirányú hajlításra) – immár fiai nevében. Végül 1853 őszén vezetésével, öt fia partnerségével megalakult a világhírreget hozó *Gebrüder Thonet* cég.

A Gebrüder Thonet a gyárüzemi engedélyét 1855-ben szerezte meg, 1856-ban pedig privilégiumot kapott „gőzben és forró folyadékokban hajlított fából székek, karosszékek, szófák és asztallábak előállítására”, amely 1857 őszétől kiterjedt „bútor, parketta és más faáru gyártására” is.¹⁰ Első bútorgyárak a morvaországi Koritschanban (ma Csehország: Koryčany) épült fel Michael Thonet tervei szerint. Ott kezdődött meg az előljáróban említett *14-es számú szék* gyártása 1859-ben, immár tömör bükkfából, gépek segítségével, az egyes elemek csavaros kötésével. A vállalat korai sikerei közül kiemelnek két magyar vonatkozását: a Bécsen kívüli első fiókiroda létesítését Pesten, a Dorottya utcában 1861-ben, és egy újabb gyár beindítását a felvidéki Nagyugrócon (ma Szlovákia, Velké Uherce) 1865–1866-ban. A hatvanas évek folyamán további gyáregységek épültek elsősorban Morvaországban, majd Galíciában. Velük beindult, majd

Michael THONET: Boppardi szék | Michael THONET: Boppard chair
Boppard, 1836–1840, rétegelt bükk, mahagónifurnér, puhafa, nádazás
© MAK, fotó: Georg Mayer

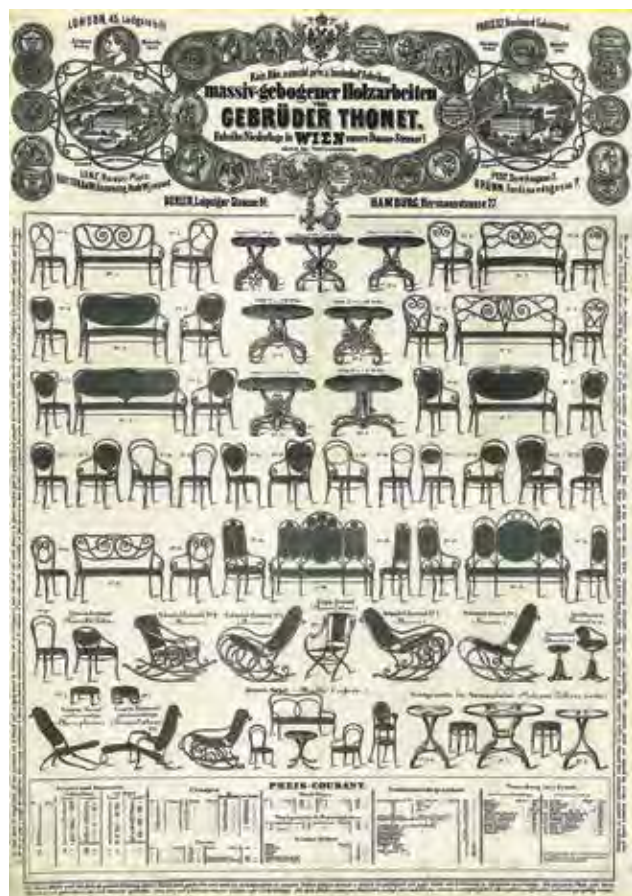

Michael THONET: 14-es számú szék. Kivitelezés: Gebrüder THONET
Michael THONET: Chair No. 14. Manufacturer: Gebrüder THONET
Bécs, terv: 1859, kivitelezés: 1890–1918, természetes bükk, nádazás
© MAK, fotó: Georg Mayer

◀ **Gebrüder THONET: Asztalka intarziás fedlappal** feltehetőleg az 1855. évi párizsi világkiállításra | Gebrüder THONET: Small table with marquetry top, presumably for the 1855 Paris World Fair | Bécs, 1854; állványzat: rétegelt bükk, öntöttvas, ólom; fedlap: paliszander, nemes fák, tölgy, sárgaréz (az intarzia a 13-as számú parkettminta kicsinyítése)
© MAK, fotó: Georg Mayer

tovább szélesedett mindaz, amit Michael Thonet korábban a sorozatgyártású ülőbútoraival kapcsolatban megálmodott a gépi gyártás technológiájának kidolgozásától kezdve az egyes tárgytipusok formarendjéig, szépségéig bezárólag. Egymás után születtek a sikeres gyártmányok (*No. 1 hintaszék*, 1860; *Női karosszék*, 1865; *Demonstrációs szék* az 1867. évi világkiállításra stb.), amelyeknek kidolgozásában természetesen egyre inkább támaszkodott fiai, különösképpen az 1868-tól a vállalat irányítását is átvevő August közreműködésére.

Gebrüder THONET: Eladási kisplakát, 1867

Gebrüder THONET: Small advertising poster, 1867

Forrás: Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: *Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign / Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design.* Hrsg. / Eds. Christoph Thun-Hohenstein – Sebastian Hackenschmidt. Basel, 2019. 284.

Végül is a Gebrüder Thonetet megalapító Michael Thonet a teljesítményével azoknak az ipari forradalmat elindító és kiteljesítő személyiségeknek egyik legnagyobb alakja, akik – Josiah Wedgwood fazekashoz és Henry Maudslay lakatoshoz hasonlóan – mesteremberből lettek feltalálók, terméktervezővé és gyárossá, és akiknek a neve fogalomként terjedt el és maradt meg világszerte. Mái mintaadó hajlított bútorai (elsősorban támlás és karosszékek, illetve hintaszékek és szófák, asztalok és egyéb tárolóegységek) hosszú munkával, a használati és termelési kérdések folyamatos és gondos megválaszolásával csiszolódtak ki és váltak időállóan korszerűvé. Legjobb megoldásai a tartósság mellett világos felépítésükkel, észszerű, egyszerűsített műves szépségükkel, részleteik kidolgozottságával a 19. századi *funkcionális design* legnagyobb hatású – máig használt – képviselői.¹¹ Széles körű elterjedésüket nagyrészt jutányos árúknak is köszönhetjük, amit tömeges termelésük tett lehetővé. Ennek messze előremutató megoldása az addig csak mesteremberi műremekként előállított bútorok elemekből való gyártása, összeépítésükhöz felhasználva a korszak nagy találmányát: az oldható fémcsavaros kötések. Az elemekből történő építkezés tette lehetővé a széles típusválasztékon, továbbá a kényelmi és formai változatokon túl a szükség szerinti alkatrészcsere, nem utolsósorban pedig az olcsó, szakképzetlen munkaerő alkalmazását. Az összeszerelés előtti állapotban egymás mellett szorosan elhelyezett elemek úgyszintén elősegítették a – nagy erdőségek mellé telepített gyárakból a távoli piacokra történő – alacsony árú és egyben sérülésmentes szállítást. Mindezek nemcsak a bútortervezés nagy lépései voltak, hanem az ipari terméktervezés modern elméletének megalapozását is képezték.

ERNYEY Gyula
design történetész

(Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign. Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019. december 18. – 2020. április 13.) A kiállítás a járványhelyzet miatt bizonytalan ideig zárva, és meghosszabbítva szeptember 6-ig. (A szerk.)

1. Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: *Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign / Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design.* Hrsg. / Eds. Christoph Thun-Hohenstein – Sebastian Hackenschmidt. Basel, 2019.
2. Michael Thonet (1796–1871) munkásságáról bővebben lásd magyarul Kiss Éva: *A hajlított bútor.* Az Iparművészeti Múzeum katalógusa. Budapest, 1988; Alexander von Vegeack: *Thonet. Hajlítottfa- és csövászes bútorok.* Budapest, 2009.
3. Üzenete különösképpen tanulságos a budapesti Iparművészeti Múzeum 1988. évi bemutatójának emlékképeivel együtt. Bővebben: Kiss Éva: i. m. (lásd 2. jegyzet).
4. A Windsor-szék gazdag és hosszú történetéről lásd Thomas Crispin: *The English Windsor Chair.* Alan Sutton, 1992; Wallace Nutting: *Windsor Chairs.* Dover Publications, Mineola, 2003.
5. Samuel Gragg tevékenységéről újabban: Michael S. Podmaniczky: Samuel Gragg and the Elastic Chair. In: *Boston Furniture 1700–1900.* Eds. Brock Jobe – Gerald W. R. Ward. /Publications of the Colonial Society of Massachusetts. Vol. 88./ Boston, 2016, 194–207. <https://www.colonial society.org/node/3310#ch11>
6. Klemens von Metternich (1773–1859) osztrák politikus, államférfi, 1804–1848

- külgyminiszter, 1821–1848 kancellár is. Nemcsak támogatta Michael Thonet bécsi megtelepedését, de közvetítésével ismerte meg bútorait az uralkodó I. Ferenc József, aki majd 1900 táján a Gebrüder Thonet termékeivel rendeztette be dolgozószobáját.
7. Peter Hubert Desvignes (1804–1883) francia származású brit építész, belsőépítész, feltaláló. Az 1837-től tervezett és 1849-ben befejezett Liechtenstein-palota átalakítása egyik főműve volt.
8. Bővebben: i. m. (lásd 1. jegyzet), 92–93.
9. Hild József 1940-ben lebontott épületről bővebben írt Rados Jenő (*Hild József Pest nagy építőjének életműve.* Budapest, 1958), de a több forrásban ellentmondásos darabszámmal jelentkező bútorok említése nélkül. A bécsi katalógusban (lásd 1. jegyzet, 33.) négy tuat támlás szék és egy tuat karos változat szerepel a 4-es számú típusból.
10. i. m. (lásd 1. jegyzet), 295.
11. Wedgwoodról, Maudslayról és összességében a funkcionális designról röviden lásd Ernyey Gyula: *Design. Tervezéselmélet és termékformálás 1750–2010.* Budapest, 2011, 36–45.

A cikk második része lapunk következő számában jelenik meg.